

Petr Jandáček, Anton Perdih

DRUGAČEN POGLED NA IZVOR, RAZVOJ IN DELITEV INDOEVROPEJCEV

(Prevod z dodatki)

Povzetek

"Indogermanisti" nakazujejo, da je delitev indoevropskih jezikov na kentumske in satemske umetna in zastarela, ker je (latinska in avestijska beseda za 100) to samo ena od mnogih izoglos. Predlagana je nova delitev indoevropskih jezikov na "osrednje" in "obrobne". Ugotovljene so nekatere stopnje razvoje v zadnjih 100 000 letih in predlagana je drugačna paradigma njihovega razvoja.

Jezikoslovni izziv

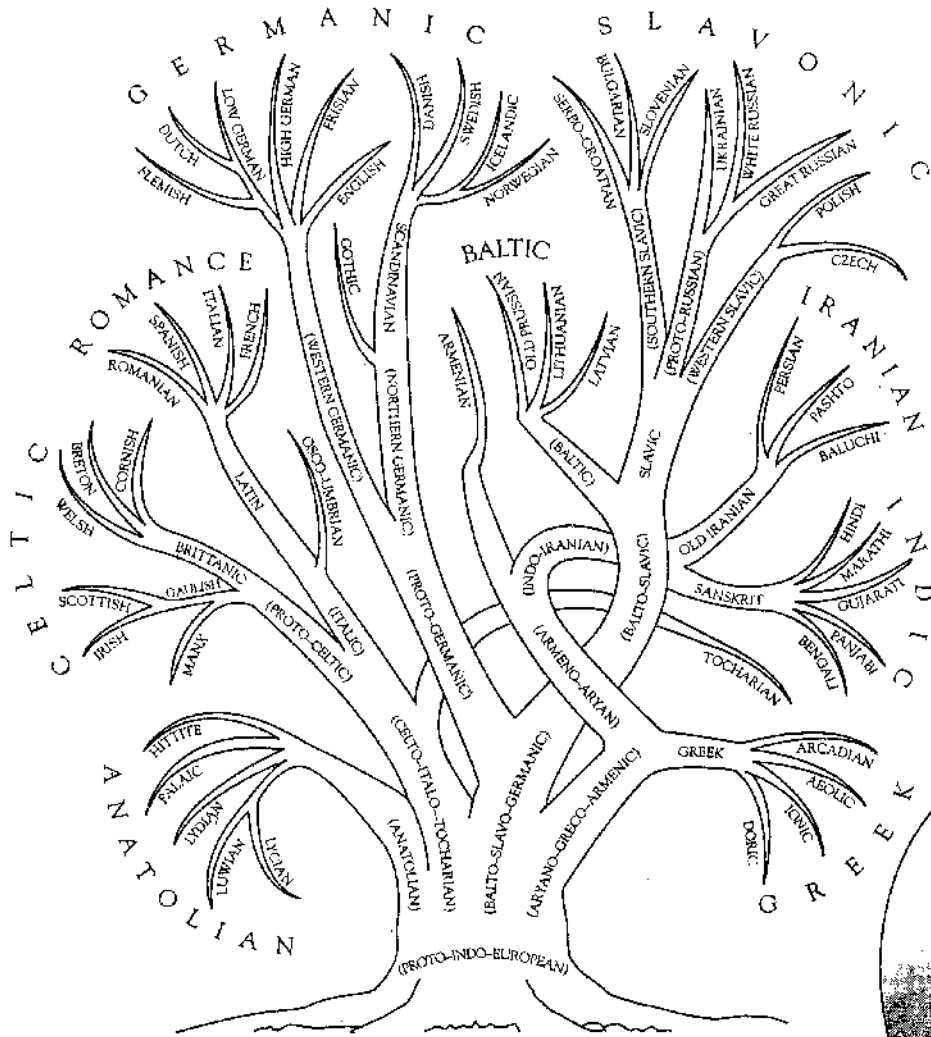
Po razumevanju zahodnjakov se je jezikoslovje kot znanstvena disciplina začela leta 1786, ko je William Jones izrazil svoje prepričanje, da "ima sanskrt popolnejšo zgradbo kot grščina, da je obširnejši kot latinščina, je pa obema tako podoben, kot da bi izviral iz istega izvora. Isti izvor imata tudi gotščina in keltščina, vendar sta pomešani z zelo različnimi posebnostmi, in staro perzijsko bi tudi lahko dodali v isto družino." To je bil eden od temeljev sodobnega zahodnega jezikoslovja, ki je postopoma prevladalo. Kasnejše objave Friedricha von Schlegla leta 1808, Franza Boppa leta 1816 in Jakoba Grimma leta 1819 so utemeljile primerjalno jezikoslovje. Zaradi izključne uporabe sanskrta, stare perzijske, grščine, latinščine in germanščin so skovali ime Indo-germanščina [1]. Ne smemo spregledati, da slovanskih jezikov pri tem niso upoštevali.

Delitev indo-evropskih jezikov na *kentumske* in *satemske* so ustvarili številni avtorji v letu 1890. O izvoru in obsegu tega pojava še vedno razpravljajo. Nekaj časa so predstavljali delitev *kentum-satem* kot osnovno delitev indo-evropskih jezikov. Od petih možnih razlag tega pojava je končno prevladal sistem treh tektalov [2], ki pa ni splošno sprejet in nekateri avtorji dajejo prednost sistemu dveh tektalov [3]. Vendar je leta 1965 G. R. Solta pokazal, da je izoglosa *kentum-satem* kot značilnost in razlikovalno sredstvo precenjena ter da ni ustrezno sredstvo za delitev indo-evropskih jezikov na dva dela. To je samo ena izoglosa med mnogimi [2]. Vedno več jezikoslovcev sledi temu pogledu in opušča to delitev.

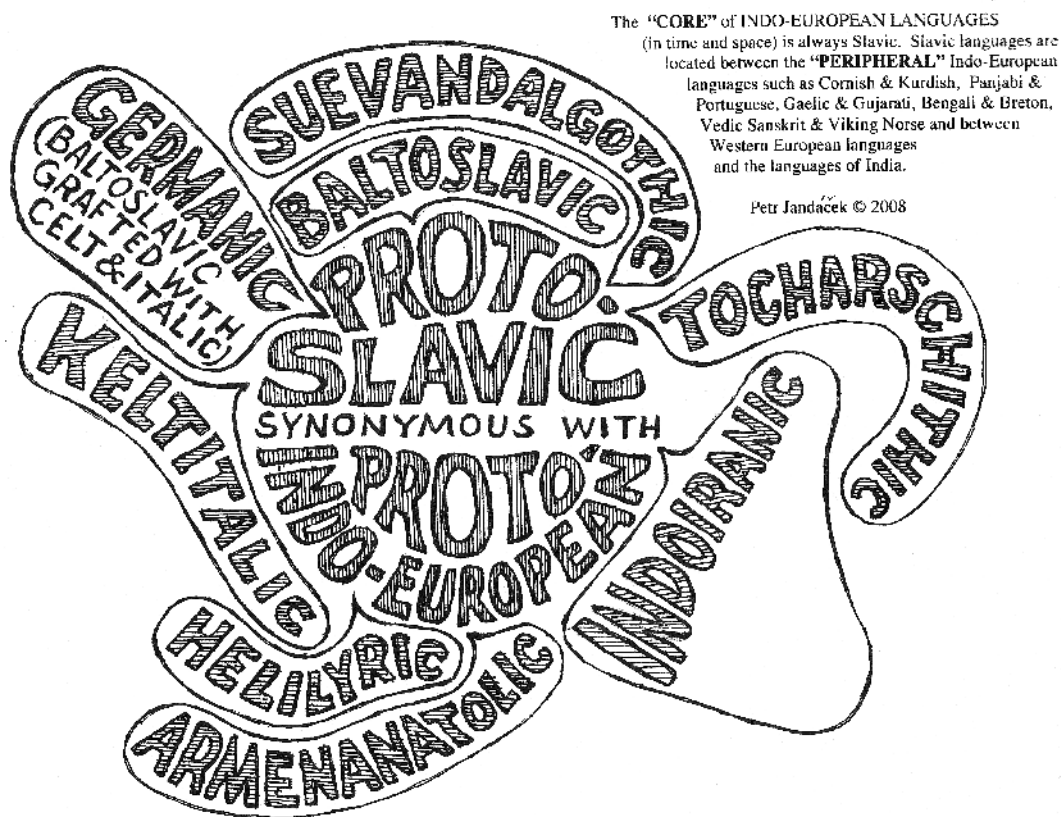
Pristop "osrednji - obrobni"

Ob primerjanju indoevropskih jezikov, v katerih palatalizacije in depalatalizacije ne sovpadajo z delitvijo *kentum-satem* in razočaranju nad nezasluženim zaupanjem v delitev indo-evropskih jezikov na način *kentum-satem*, je bil razvit pristop k temu vprašanju iz druge smeri [4]:

Na Schleicherjevo *drevo jezikov* lahko pogledamo ne le s strani, kot je to na sliki 1, temveč tudi z vrha in pri tem upoštevamo tudi ozemeljsko porazdelitev teh jezikov. Iz te nove smeri opazovanja pridemo do drugačne delitve indo-evropskih jezikov, namreč na *osrednje* in *obrobne* [4], slika 2. Istočasno kot delitev indo-evropskih jezikov *osrednje* in *obrobne* [4] je bila predstavljena tudi nova delovna hipoteza o izvoru Evropejcev [5].

Conceptual leap. August Schleicher (right) pioneered the idea that languages could be arranged in evolutionary trees.

Slika 2. Drevo indo-evropskih jezikov gledano od zgoraj.

Prvotni [4] pristop *osrednje - obrobno* je treba nekoliko dopolniti. Vendar tudi potem ostanejo kot *osrednji* jeziki slovanski, medtem ko so kentumski jeziki v vsakem primeru *obrobni*. To se lepo sklada s poskusi, da bi razložili kentumske pojave z upoštevanjem sudanskih, kafirskih, severnopamirskih, kavkaških, anatolskih jezikov in toharščine, primerjaj [2,3]. Veliko pove tudi ugotovitev W. Jonesa iz leta 1786: "Isti izvor imata tudi gotščina in keltščina, vendar sta pomešani z zelo različnimi posebnostmi". Neodgovorjeno pa ostaja vprašanje, kakšno bi bilo njegovo mnenje, ko bi bil znal tudi slovanske jezike.

Na drugi strani pa se današnji avtorji, ki sodelujejo pri Wikipediji [3], izogibajo izrazu *kentum* in označujejo indoevropske jezike enostavno kot *satemske* in *ne-satemske*. Medtem ko *satemski* jeziki kažejo celovitost in jedro podobnosti, tisti jeziki, ki jih običajno označujejo kot *kentumski*, take povezanosti ne kažejo.

Še vedno je vprašanje, ali so bili upoštevani vsi jeziki, ki bi lahko pomagali pojasniti izvor *kentumskih* jezikov. Dodatni evrazijski ali afriški jeziki bi morebiti še pokazali daljno sorodnost ali doprinos k temu, kar so označevali kot *kentum*. Lahko predvidevamo, da bi take našli poleg zgoraj omenjenih tudi med nekaterimi uralo-altajskimi, ugro-finskimi ali celo turko-tatarskimi, mongolskimi ali severnokitajskimi. Po drugi strani pa ni videti verjetno, da bi se še kateri jezik pridružil *satemskemu* jedru.

Neverjetno je, da bi lahko *ne-satemski* jeziki, ki niso enotni temveč razdrobljeni v številne malo podobne jezike, ustvarili zelo enotne *satemske* jezike. Sedaj sicer to razlagajo z njihovim poznim nastankom iz neke *indoevropsčine, a ta razlaga se kaže kot vse manj verjetna. Bolj

verjetno je videti, da je dokaj enotni slovanski *satem* izvor za raznoliki *ne-satem* ali *kentum* na obrobjih. In ne obratno. Po drugi strani pa, kako se je lahko zgodilo, da se iz tipično *kentumskih* jezikov, kot so to npr. latinščina, keltščine in germanščine, med njihovim različnim mešanjem ni razvil neki pravi *kentumski* jezik, temveč le razni *semi-satemski* jeziki?

Jezikoslovci to razlagajo s palatalizacijami. Toda kaj je izzvalo te palatalizacije? Ta hip ni videti za to nobenega drugega resnega vzroka kot satemski jezikovni substrat, ki bi vodil do palatalizacij v obeh skupinah, a različno na različnih območjih. Obratna smer delovanja pa da je izzvala depalatalizacije, spet različno na različnih območjih.

Negotovost kentumske doktrine vidimo npr. v praznem prostoru, narisanim kot "sivi pas", ki se razteza med vzhodnim Baltikom in severnim Jadranom, slika 3.

Slika 3. Bachmannov [6] zemljevid kentumskih in satemskih jezikov.

To pa je ravno področje, na katerem so živeli nekdanji Veneti (Venedi, Vendi). To "sivo" področje ustreza tudi področju Lužiške kulture. Trakokeramična najdišča v primerjavi s predpostavljenim stanjem okoli 2000 pr. Kr. [6] kažejo na izrazito neskladje med dejanskim stanjem in učenjaškimi domislicami.

Premišljevanje

- Nemška namera v 19. stoletju, da bi čim bolj zmanjšali vlogo Slovanov pri "indo-germanskih" jezikih, je v veliki meri uspela. To napačno podajanje je treba popraviti in priznati slovanskim jezikom, da so *ključni* za razumevanje indo-evropskega pojava. Slovanskih jezikov ne smemo gledati, kot da so neka stranska veja indo-evropskih jezikov, temveč jim je treba priznati, da so *deblo* jezikovnega drevesa, iz katerega so druge veje dobile svoje bistvo in oporo [7], kot je to predstavljeno na sliki 2.
- "Indo-germansko" je zastarel izraz, ki ga je treba opustiti. Ker so se Indo-Arijci odcepili od "slovanskega materinega jezika" (ter "slovanskih mitohondrijskih in Y-kromosomskih genov") pred kakimi 9000 leti [8], in ker so se germanski jeziki odcepili od "balto-slovanskega" izvora le pred kakimi 4000 leti in so nato vključili vase še kelto-italske sestavine: "To kaže, da se je

germanščina začela razvijati znotraj satemskega jedra (na kar kaže njihova morfologija) a se je odmaknila od njega pred zadnjimi satemskimi inovacijami. Nato je prišla v stik z "zahodnimi" jeziki (keltskimi in italiskimi) in prevzela od njih veliko svojega posebnega besedišča ..." [9], je izraz "indo-germansko" tako zavajajoč kot bi bil v živalskem svetu izraz "trilobito-ptičji".

- Uvidevava, da slovanski jeziki kot bistveno *deblo* indo-evropskega jezikovnega drevesa dajejo boljše označevanje za jezikovne veje. Te veje bi bile: slavo-indoiranska, slavo-armenanatolska, slavo-toharskita, slavo-svevandalgotska, slavo-keltitalska in slavo-grškoilirka. Za boljše razumevanje tega moramo torej ustvariti novo besedje. Če se oslonimo na izraz 19. stoletja "indogermanski", potem bi bilo upravičeno uporabiti pravilnejši izraz "indoslovanski". Podobno bi bilo na zahodu (na osnovi ugotovitev Ringeja in sod. [9]) upravičeno uporabljati izraze kot npr. "germano-slovanski". Prvotno so jezikoslovci pokazali, da sta toharščini A in B nekako povezani z italiskimi (kelt-italskimi) jeziki. Toda po legi, bližini in možnih poteh selitev smo prisiljeni sprejeti slovanstvo kot manjkajoči vezni člen med zahodno Evropo in kitajskim Turkestanom.
- Jeziki tujih osvajalcev (germanskih, madžarskih, italijanskih, francoskih, hrvaških, itd.) so (bili) vsiljeni govorcem številnih slovanskih jezikov oziroma narečij. Toda tudi standardizirani slovanski "knjižni" jeziki so (bili) vsiljevani govorcem raznih narečij. Nekdanji vzorec slovanskega podstata po Evropi se je najbolje ohranil tam, kjer nacionalne države niso uspele vsiliti standardiziranega jezika, ki so ga zapovedovale prestolnice. Področna slovanska narečja so se najbolje ohranila v Sloveniji in sosednjih (slovensko govorečih) področjih v Avstriji, Italiji, na Madžarskem in Hrvaškem. Podobno so preživela med polabskimi Slovani, med lužiskimi Sorbi (Vendi) in na Moravskem.
- Nenavadno je videti, da so slovanske sestavine opazne v stari angleščini izpred tisoč let. Na primer, v očenašu "Fader Ure" [10] so stari Angleži uporabili slovansko ime za kruh - "hlaf" kot v besedah Chleb, Hleb, Chlieb, Chlib itd. Če beremo Psalm 23 v stari angleščini [11] zveni podobno kot v kakem slovanskem jeziku. V tem oziru je stara angleščina bolj slovanska kot sedanja. Primerjaj npr. tudi priimke [12]. Podobna opažanja, da je starejša oblika jezika bolj podobna slovanskim kot mlajša oblika, najdemo tudi pri nekaterih drugih starih jezikih kot so to npr. sanskrt (vedski sanskrt > klasični sanskrt >> sedanji indo-evropski jeziki v Indiji) [13], etruščina [14, str. 344] in grščina (Homerjeva > klasična) [15,16].
- Nekateri jezikovne veje lahko združimo v "nadskupine", kot npr. iranske lahko združimo z indijskimi v indo-iransko skupino, keltske in italške v kelt-italško. Toda v končni stopnji vse te veje in nadskupine izvirajo iz slovanskega debla. Slovanski jeziki niso izrasli iz indo-germanskega debla.
- Proto-slovansko je v resnici sinonim za pravo proto-indo-evropsčino in to bi bilo treba upoštevati v vsej literaturi. Pa tudi, da indoevropski jeziki niso nastali samo s spontanym razvojem znotraj proto-slovanščine, temveč predvsem v interakciji z jeziki drugih jezikovnih skupin.
- Slovanski jeziki (ker so bili eden od substratov v Evropi) ostajajo medsebojno bolj razumljivi kot sedanji germanski ali romanski ali keltski ali drugi jeziki.
- Veneti v severni Italiji ter Vendi, Venedi in drugi Slovani po zahodni in srednji Evropi (in zlasti tisti vzdolž jantarske poti), ki imajo podobno izgovarjavo, so bili prototip zahodnih Slovanov in del prototipa Indo-Evropcejev. Slovani *niso* prišli na zahod iz pripjatskih močvirji pred le okoli 1500 leti, temveč so bili tu izvorno evropsko prebivalstvo že od kamene dobe. Primerjaj tudi genetske podatke [17]. Če je bila v zadnjih tisočletjih kakšna pomembna selitev Slovanov, potem je bila to le v zadnjih stoletjih proti Vladivostoku. Slovansko krajevna imena, ki jih

opazamo na številnih območjih po Evropi [14, str. 13-47] izvirajo lahko le od predzgodovinskih Venetov-Slovanov ali njihovih prednikov. Pristop *osrednje - obrobno* [4] je skupaj z drugimi pojasnili [18] dober način za pojasnitev tega.

Iz proto-slovanskega jedra v jugovzhodni, južni in srednji Evropi (ki je izviralo iz podonavskega, egejskega, črnomskega in morebiti jadranskega zatočišča med zadnjo poledenitvijo) so se ljudje širili, zlasti po uvedbi poljedelstva in živinoreje v neolitiku. Med širjenjem so se mešali s prvotnimi prebivalci. Proti zahodu so se proto-Slovani mešali s tistimi, ki so prišli iz tirenskega zatočišča. Tu se postavi vprašanje, kaj so bili ljudje, ki so se širili iz tirenskega (in morebiti jadranskega) zatočišča. Če vzamemo za osnovo domnevo, da so ne-indoevropski Baski, čeprav so sprejeli številne indo-evropske izraze [19,20], po analogiji z ugotovitvami Hamla in sod. [21, 22] zadnji ostanek prvotnega prebivalstva iz tirenskega zatočišča, potem bi lahko sklepali, da so večino tega tirenskega prebivalstva proto-Slovani med svojim širjenjem spremenili jezikovno v Indo-Evropce, vendar ne nujno v Slovane. Če pa za osnovo vzamemo dejstvo, da imajo indo-evropsko govoreči zahodnoirski Connaughti okoli 98% haploskupine R1b1 na Y-kromosomu, medtem ko je imajo Baski le okoli 85% [23], ter ugotovitve Villarja [24,25], ki pomenijo, da so Baski (torej del prednikov sedanjih Baskov) razmeroma pozni priseljenci, potem se ta del razumevanja bistveno spremeni. Namreč, da so bili tudi proto-Tirenci (in vsekakor tudi proto-Jadranci) vrsta Indo-Evropcev, ki se je ob stiku s prihajajočimi proto-Slovani ponekod poslovanila, ponekod pa obdržala večino svojih značilnosti. Upoštevajmo najprej kot bolj verjetno prvo možnost.

Proti vzhodu so se proto-Indo-Slovani mešali po eni strani s tistimi ljudstvi, ki so živela severno od Pamirja in Himalaje in tam v večji ali manjši meri prevzeli nekatere jezikovne značilnosti, ki so jih učenjaki v 19. stoletju poimenovali kot Kentum (Centum). S teh področij so ti ljudje okoli 2000 pr. Kr. začeli vdirati v Evropo (in na Bližnji vzhod) in pri tem delovali kot indo-evropski osvajalci, ki so vnašali prevzete značilnosti in so si podredili obrobna področja, v katerih so živeli satemski proto-Slovani. Ti so izgubili številne slovanske značilnosti, a še niso prevzeli vseh drugačnih. Po drugi strani pa imajo Grki tudi hamitske prednike [26], ki so najbrž vdiral v južne slovanske predele in vnesli vanje kentumske značilnosti, ki jih nekateri jezikoslovci vidijo v Sudanu [2].

Na področju južno od Pamirja in Himalaje so Indo-Evropci obstali in se skozi tisočletja mešali z okoliškimi prebivalstvi a so ostali satemski. V zgodnjem sanskrtu prevladujejo satemske oblike, toda v po-rigvedskih besedilih opazamo tudi drugačne pojave pod vplivom jezikovnih prispevkov dravidskih in drugih ljudstev [2].

Sedanje razumevanje poteka razvoja

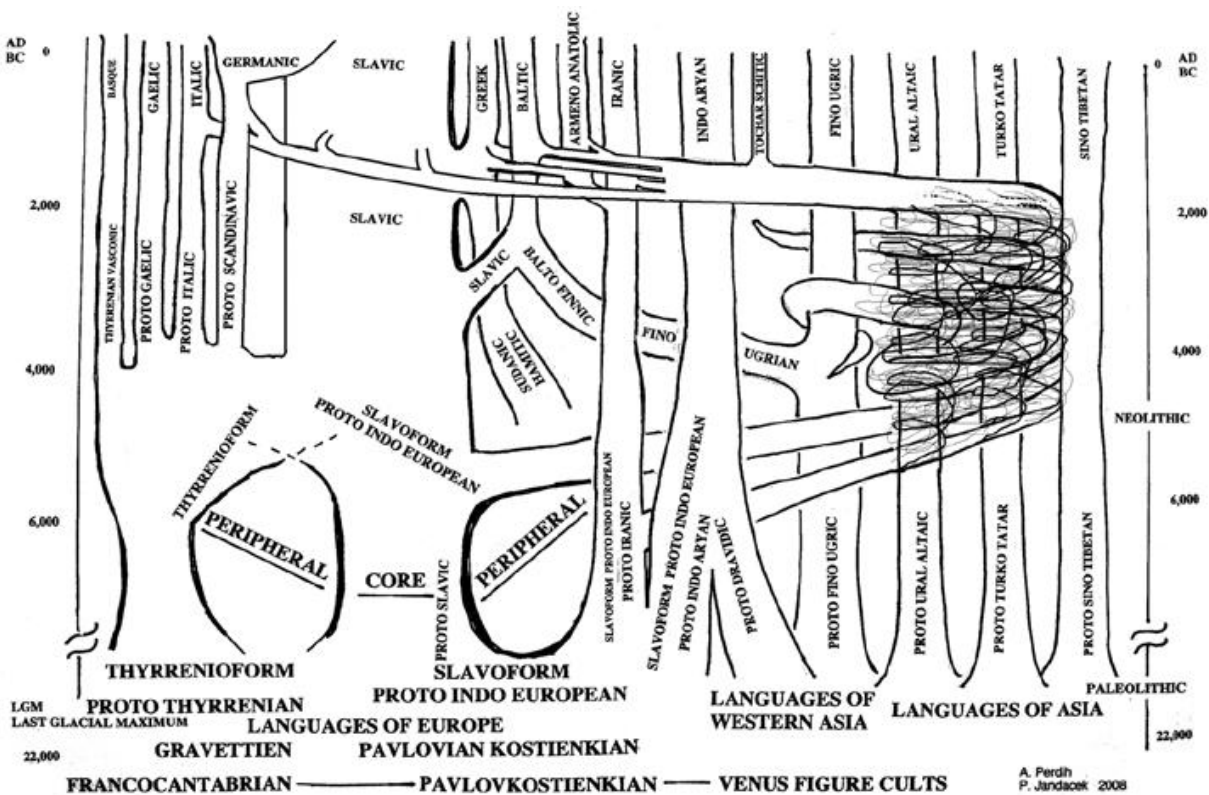
Potek preteklih dogodkov, ki so vodili do sedanjega stanja, za sedaj lahko opiševa takole:

- "Izhod ljudi iz Afrike" se je zaradi toplega in sušnega podnebja dogajal pred okoli 130 000 leti. Širili so se predvsem vzdolž južnoevropskih in azijskih obal do pred okoli 70 000 leti.
- Razpok vulkana Tobe na Sumatri pred okoli 70 000 leti, ki mu je sledila močna ohladitev. Preživelo je nekaj tisoč ljudi, predvsem ob obalah in to predvsem v tropskih in subtropskih področjih. Razen v Afriki je verjetno preživetje tudi v nekaterih drugih zatočiščih, ki jih pred vtokom mrzlega zraka s severa varujejo visoke gore. To velja zlasti za Indijo, pa tudi nekatere predele jugovzhodne Azije, severne Afrike in drugih področij okoli Sredozemskega morja. Med temi preživeli so bili tudi proto-Slovani. Iz tega zornega kota gledano, bi bilo treba zamenjati monocentrični (monogenetski) pristop, ki so ga uvedle nekatere razlage Svetega Pisma, s policentričnim (poligenetskim) pristopom vsaj za zadnjih 70 000 let.

- Kasneje so se potomci preživelih širili iz teh zatočišč v notranjost Evrope in Azije. Prvi znak simbolno-estetske kulture je najstarejša znana koščena piščal, ki so jo našli v jami Divje babe. Stara je med 55 000 in 60 000 let. To bi lahko bil izdelek na prehodu iz mousterijske v aurignaciensko kulturo. In, ne smemo spregledati, da samo ime najdišča kaže v tistem okolišu na neprekinjeno poselitev ali vsaj redno občasno navzočnost ljudi iste vrste najmanj zadnjih 30 000 let. Primerjaj tudi [27].
- Zatočišče v zahodnem Sredozemlju ali v severozahodni Afriki je bilo vir širitve ljudi na ozemlja sedanje Španije, Francije in Italije. Na to kaže velika pogostost haploskupine R1b na Y-kromosomu med sedanjimi Baski in Irci, v manjši meri pa tudi drugje po zahodni Evropi in tudi v Skandinaviji, celo med Laponci. Označujmo te prvotne ljudi kot proto-Tirence (in ne kot Italide [28], ker niso živeli le na Apeninskem polotoku temveč povsod okoli Tirenskega morja in po sosednjih predelih tja do Atlantika).
- Poleg izvora in širitve haploskupine R1b na Y-kromosomu, bo treba bolje proučiti tudi izvor in širjenje haploskupine I, ki jo najdemo npr. na Sardiniji, na Švedskem, v delu Ukrajine in v zahodni Hercegovini, glej npr. [29]. Ali je bil njihov izvor na Sardiniji in so od tam prešli na Švedsko, v Ukrajino in v Hercegovino in njeno okolico, kjer bi prva širitev lahko šla vzporedno s širitvijo nosilcev haploskupine R1b po zadnji poledenitvi? Ali pa je bila smer širjenja drugačna, npr. iz Ukrajine čez Balkan na Sardinijo in od tam v Skandinavijo, ali z Balkana na Sardinijo in v Ukrajino ter od tam v Skandinavijo, ali pa iz Skandinavije na ostale predele? Ali pa celo od nekje iz Srednje Azije v te evropske predele?
- Preživetje prednikov proto-Slovanov v vzhodnem Sredozemlju ali v severovzhodni Afriki (ali v Indiji [30]) in njihovo širjenje po Bližnjem vzhodu, Mali Aziji, egejskem področju, okoli Črnega morja in po Podonavju je treba jemati resno. Starost "izhoda iz Indije", ocenjeno po antropoloških in jezikoslovnih podatkih [30] podpirajo tudi podatki o porazdelitvi raznovrstnosti haploskupine R na Y-kromosomu [31].
- Videti je, da so pred okoli 30 000 leti živeli proto-Tirenci od Atlantika do Jadrana in Skandinavije, medtem ko so proto-Slovani živeli vzhodno od njih. Možnosti medsebojnega mešanja na stičnih področjih ne smemo izključevati.
- Predvidevamo lahko, da so se do pred okoli 20 000 leti ljudje iz severne in srednje Evrope umikali pred napredujočo ohladitvijo v ledenodobna zatočišča. Proto-Slovani so se umikali predvsem na Balkan, v zatočišče ob Črnem morju in delno tudi v jadransko zatočišče. Proto-Tirenci so se umikali predvsem v zatočišče ob Tirenskem morju. Bolj proti jugu se razmere niso toliko spremenile kot severno od zatočišč. V ledenodobnih zatočiščih so se ljudstva, ki so se zatekla tja, in prvotni tamkajšnji prebivalci, mešala in homogenizirala.
- Za okoli 20 000 let pr. Kr. poznamo prve znake [32] stalne naselitve ljudi, ki so bili najbrž ribiči.
- Stalno naseljeni ribiči so videti najbolj primerni ljudje za kasnejši razvoj poljedelstva.
- Lovci/nabiralci so videti bolj primerni za to, da bi po 10 000 pr. Kr. razvili živinorejo, bodisi nomadsko bodisi nenomadsko.
- Oboji pa so bili že pred tem prisiljeni razviti postopke za ohranjanje hrane pred kvarom in škodljivci.
- Po okoli 14 000 pr. Kr. je bilo mogoče širjenje z obalnih področij ledenodobnih zatočišč proti severu in med gorovja. To je bilo zlasti nujno v jadranskem zatočišču, kjer je naraščajoče morje zalilo nižine, ki so še sedaj pod vodo. Ko se je odprla ledena zapora na Uralu in v Turgajskih vratih, so se lahko razširila na zahod proti Baltiku ugro-finska ljudstva.

- Na Bližnjem vzhodu so okoli 8500 pr. Kr. začeli gojiti več vrst žitaric in stročnic ter udomačili ovce, koze in govedo [32]. Približno takrat lahko pričakujemo tudi prvo širjenje nomadskih živinorejcev proti severu in vzhodu. In od tam v več valovih proti Srednji Aziji.
- Pred 6000 pr. Kr. ločitev proto-Indo-Arijcev in proto-Slovanov [17,30].
- Okoli 6000 pr. Kr. po eni strani prvo širjenje kmetijstva na Balkan in okoli Črnega morja, predvsem z učenjem, trgovino in potovanji [33]. Po drugi strani pa vdori proto-Semitov na proto-slovanska področja v Mezopotamiji. V proto-slovansko Palestino šele okoli 1850 pr. Kr. in dokončno po okoli 1200 pr. Kr.
- Okoli 5600 pr. Kr. je vdrla slana voda Sredozemskega morja v takrat sladkovodno Črno morje in poplavlila obsežne predele ob njem. Tedaj je nastal drugi, bolj učinkovit in bolj daljnosežen val širjenja poljedelstva, predvsem vzdolž rek, zlasti Donave in njenih pritokov ter je sčasoma dosegel Skandinavijo, predele severno od Sredozemskega morja, zahodno Evropo in britanske otoke. Povzročil je indo-evropeizacijo pretežnega dela proto-Tirencev in vnesel slovanskemu podobno besedišče v proto-baskovščino.
- Stapljanje materialnih kultur [34] kaže na postopno indo-evropeizacijo proto-finskih [35] proto-Baltov, ki so jo povzročili proto-Slovani, ki so prišli iz Podonavja okoli 5500 pr. Kr., in ki se je zaključila okoli 3000 pr. Kr. To stapljanje je povzročilo jezikovne in genetske prehode, ki jih opažamo še sedaj od Poljakov do Estoncev in se sklada s poljsko in češko mitologijo [36] o prihodu njihovih prednikov.
- Ob tem so se proto-slovanski nomadski živinorejci širili z Bližnjega vzhoda in (jugo)vzhodne Evrope v Srednjo Azijo in so do okoli 4000 pr. Kr. dosegli Kitajsko. Spotoma so se mešali s tamkajšnjimi ljudstvi in ena od teh mešanic je pozneje znana kot Toharcji.
- Okoli 2000 pr. Kr. so jih Kitajci odbili in tedaj so se začeli vdori mešanic indo-evropskih in ne-indo-evropskih nomadskih skupin proti zahodu v Evropo ter na Srednji in Bližnji vzhod; npr. Hiksi v Egipt okoli 1750 pr. Kr.
- Njihov glavni vdor v Evropo in na Bližnji vzhod po 1300 pr. Kr. poznamo kot vdore "ljudstev izza morja" okoli 1200 pr. Kr. Turko-tatarski izrazi za voditelje [37,38] pri kasnejših Etruščanih, kot tudi prisotnost haploskupine HG26 Y-kromosoma v Italiji [17] kažejo na možnost, da so jim poveljevali turko-tatarski ljudje.
- Po porazih ob napadih na Egipt, zlasti ko so ga napadali iz Libije, je umik preživelih in pobeglih v Evropo najbolj verjeten in ga nakazuje tudi mitologija. Potem ko so si podredili tamkajšnje prvotno prebivalstvo, so ustvarili "nova ljudstva" kot npr. Etruščane, Oskijce, Umbrijce, Latine. Nekatere druge skupine izmed njih pa so postale v srednji Evropi roparske skupine, ki so izzvale gradnjo gradišč za obrambo pred njimi.
- Okoli 700 pr. Kr. so bile te roparske skupine pregnane na sever v prej proto-tirensko/proto-slovansko Skandinavijo, kjer so se pomešale s prvotnim prebivalstvom in postale osnova proto-Germanov, ki so se po okoli 200 pr. Kr. širile z vdiranjem proti zahodu, jugu in vzhodu v prvotno keltska, baltska in slovanska področja. Kasneje so Anglo-Sasi podjarmili tudi keltska in druga ljudstva po Veliki Britaniji.

Skica tega razvoja je predstavljena na sliki 4, ki prikazuje časovni in krajevni potek nekaterih dogajanj, ki so vodila do razvoja indo-evropskih jezikov, kot jih poznamo dandanes.

Slika 4. Drevo razvoja indo-evropskih jezikov v času od okoli 8000 do 0 pr. Kr., gledano od strani. Predpostavka: Baski so pravo proto-tirensko ljudstvo.

Pripis

Shema razvoja proto-tirensko / proto-slovansko na sliki 4 in v besedilu zgoraj je osnovana na splošno sprejeti predpostavki, da je neindoevropska baskovščina prava naslednica proto-tirenskega jezika [21,22] in da je bil zato proto-tirenski jezik neindoevropski. Če pa upoštevamo tudi genetiko, ki kaže, da ima okrog 85% ne-indo-evropsko govorečih Baskov v Y-kromosomu haploskupino R1b1, medtem ko imajo indo-evropsko govoreči zahodnoirski Connaughti okoli 98% R1b1 [23], ter ugotovitve Villarja [24,25], ki pomenijo, da so Baski (torej del prednikov sedanjih Baskov) razmeroma pozni priseljenci, potem se ta del sheme bistveno spremeni. Ob upoštevanju vseh teh novih podatkov, zlasti pa genetskih, vključno s tistimi Škulja in sod. [30], kaže, da je izvor indo-evropeizma v Indiji in da je zelo star, najmanj okoli 70 000 če ne okoli 100 000 let. Indija je bila namreč ob močnih ohladitvah (npr. pred okoli 70 000 leti, pa tudi med zadnjo poledenitvijo) eno od manj prizadetih območij in zato zatočišče, kjer je bilo preživetje mogoče. Pojav indo-evropeizma pa da je bil vsaj nekdanj v glavnem vezan na haploskupino R v Y kromosomu, ki se je s časom cepila na podskupine. Ljudje v podskupini R1b1 (proto-Tirenci in njihovi nasledniki po zahodni Evropi) so od prvotne kompleksne indo-evropske in v veliki meri obdržali glagolski sistem in poenostavili samostalniškega, medtem ko so ljudje v podskupini R1a1, zlasti proto-Slovani in njihovi nasledniki, poenostavili predvsem glagolski sistem in manj samostalniškega. Pojav ne-indo-evropskih Baskov bo glede na to treba iskati v možnosti priselitve neke vojaške skupine s področja Kavkaza ali še vzhodneje, npr. po porazu v enem od zadnjih napadov "ljudstev izza morja" na Egipt.

Številne izvore in cepitve bo treba iskati mnogo dlje v preteklosti, kot pa smo bili to navajeni do sedaj. Genetski in jezikovni premiki zelo verjetno niso bili enkratni pojavi, temveč so si sledili v različnih smereh tekom mnogih generacij.

Zaključki

Kentumski indo-evropski jeziki izhajajo iz satemskih in ne obratno. Ta razvoj ni posledica notranjega razvoja proto-slovanskih indo-evropskih jezikov, temveč je predvsem posledica vpliva proto-slovanščine na sosednje ne-indo-evropske jezike na načine, ki tvorijo spremenjena narečja, spačen prvotni jezik in druge take oblike, ki jih povzroči prevlada tuje elite. In obratno, posledica vpliva ne-indo-evropskih jezikov na nekatere proto-slovanske. Temu so sledili vplivi prevlade tako nastalih kentumskih elit nad nekaterimi satemskimi.

Množičnega izginjanja indo-evropskih jezikov v preteklosti [34], pa naj je bilo to zaradi iztrebljanja ljudi ali zaradi izgube jezika, ne gre iskati samo po Evropi, temveč tudi v jugozahodni Aziji.

Tam je videti, da so izvedli razvoj v smeri lovci/nabiralci > lovci/pridelovalci > kmetje (poljedelci/živinorejci) oziroma ribiči/nabiralci > ribiči/pridelovalci > ribiči/poljedelci tamkajšnji proto-Slovani, ki so jih kasneje (npr. v 6. tisočletju pr. Kr. v Mezopotamiji, po okoli 1000 pr. Kr. v Palestini, in še kasneje v Anatoliji), podjarmila, iztrebila, asimilirala ali izpodrinila druga ljudstva ali pa so pod njihovo vladavino postopoma izgubili svoje jezikovne značilnosti.

V Evropi pa je videti, da so se neolitski proto-slovanski poljedelci/živinorejci širili v prej ne-slovanska, to je ne-indo-evropska področja ter po eni strani ustvarili severno od Karpatov balto-slovanski kompleks, medtem ko so severno, južno in zahodno od Alp poslovanili (indo-evropeizirali ??) veliko ljudstev, ki so izhajala iz tirenskega ledenodobnega zatočišča. Potem, ko so jih podjarmili Rimljani in še bolj potem, ko so jih podjarmili Germani, so slovanske skupnosti v zahodni (Velika Britanija, Francija) in srednji Evropi (Nemčija, Švica, Avstrija, Madžarska, Italija), postopoma izginjale in v zadnjih stoletjih so jih tudi sistematsko potujčevali.

Zelo je treba biti previden, ko se išče domnevno indo-evropske značilnosti v baltskih jezikih. Kajti balto-slovanski kompleks je nastal šele okoli 4000 do 3000 pr. Kr. [34] iz prvotnih proto-Fincev [35] in prihajajočih proto-Slovanov, in je kasneje dobil dodatne vplive še iz drugih virov. Mogoče je namreč, da če nek neslovanski pojav v katerem od baltskih jezikov proglasimo za indo-evropskega, ta pojav po izvoru v resnici ni indo-evropski. To svarilo velja tudi pri drugih "obrobni" indo-evropskih jezikih.

Z bodočimi raziskavami je nujno poiskati tudi prvotne proto-tirenske značilnosti, ki so morebiti ohranjene v laponščini, starih nordijsčinah, stari irščini, v zahodnih irskih narečjih (posebno med tistimi na področjih Connaught, Munster, Ulster, Leinster [23], baskovščini, sardinščini, berberščini in morebiti celo v nekaterih najbolj starinskih slovenskih narečjih.

Pri tem pa je treba upoštevati geolingvistična vodila. Vendar ne smemo pozabiti, da je pravilo, da "središče je inovativno, obrobja pa konzervativna" drugotno in ne prvotno. Ko so jeziki ločeni od drugih, so precej obstojni in se le počasi spreminjajo. V stiku z drugimi jeziki pa so manj obstojni in se spreminjajo hitreje. Spremembe se začnejo z izposojanjem in napredujejo z uvajanjem logike (zgradbe) drugega jezika. Oba ta vpliva skupaj pa vodita do novosti. Zato je posledica in ne vzrok, da so "središča, kjer se srečujejo različni ljudje, inovativna in obrobja, posebej zakotna, obstojna".

In pa, da poleg sedanje [28], statične Teorije kontinuitete, ustvarimo na podlagi zgoraj navedenih dejstev in ugotovitev Dinamično teorijo kontinuitete.

Reference

1. O J L Szemerényi, *Introduction to Indo-European Linguistics*, Oxford University Press, Oxford 1996
2. J Tischler, Hundert Jahre *kentum-satem* Theorie, *Indogermanische Forschungen*, **1990**, 95, 63-98
3. http://en.wikipedia.org/wiki/Centum-Satem_isogloss, 4. 10. 2007
4. P Jandáček, *Origin of Speeches*, Los Alamos 2000; revised in 2008:
http://www.veneti.info/index.php?view=article&catid=25%3Alinguistics&id=126%3Aorigin-of-the-speeches&option=com_content&Itemid=165
5. A. Perdih, Izvor Evropejcev v luči ugotovitev Tomažiča, Šavlija in Bora (Origin of Europeans in the light of findings of Tomažič, Šavli and Bor), *V nova slovenska obzorja z Veneti v Evropi 2000 - Tretji Venetski zbornik (Into new Slovenian horizons with Veneti in Europe 2000 - the Third Veneti Proceedings)*, I. Tomažič, Ed., Editiones Veneti, Wien 2000, 17-27
6. D A Bachmann, <http://en.wikipedia.org/wiki/Satem>, 4. 10. 2007
7. P Jandáček, A Perdih, A novel view of the origins, development and differentiation of Indo-Europeans, *Zbornik šeste mednarodne konference Izvor Evropejcev (Proceedings of the sixth international topical conference Origin of Europeans)*, Jutro, Ljubljana 2008, 88-98;
http://www.korenine.si/zborniki/zbornik08/novel_ie_view.pdf
8. J Skulj, J C Sharda, R Narale, S Sonina, 'Lexical Self-Dating' Evidence for a Common Agro-Pastoral Origin of Sanskrit 'Gopati', 'Gospati' and Slavic 'Gospod', 'Gospodin' Meaning Lord/Master/Gentleman more than 8,000 Years Ago, *Vedic Science*, **2006**, 8(1), 5-24; cf.: *Proceedings of the Fourth International Topical Conference Ancient Inhabitants of Europe*, Jutro, Ljubljana 2006, 40-58; http://www.korenine.si/zborniki/zbornik06/skulj_sanskrt06.pdf
9. D Ringe, A Taylor, T Warnow, *The Los Alamos Monitor*, January 2, 1996, p.1;
http://repository.upenn.edu/ircs_reports/11
10. <http://rickmk.com/rmk/Pray/ang-our.html>
11. J Diamond, *The third chimpanzee*, HarperCollins Publisher, New York 1993/2006, p. 275 ISBN- 13:978-0-084550-6 (pbk.)
12. A Rant, Surnames in Swansea Area (Wales, Great Britain) and in Slovenia, *Zbornik pete mednarodne konference Izvor Evropejcev (Proceedings of the fifth international topical conference Origin of Europeans)*, Jutro, Ljubljana 2007, 207-212;
http://www.korenine.si/zborniki/zbornik07/a_rant07.pdf
13. J Skulj, J C Sharda, Indo-Aryan and Slavic affinities, *Zbornik prve mednarodne konference Veneti v etnogenezi srednjeevropskega prebivalstva (Proceedings of the First International Topical Conference The Veneti within the Ethnogenesis of the Central-European Population)*, Jutro, Ljubljana 2002, 112-121;
http://www.korenine.si/zborniki/zbornik01/htm/skulj_indo.htm
14. J Šavli, M Bor, I Tomažič, *Veneti - First Builders of European Community Tracing the History and Language of Early Ancestors of Slovenes*. Editiones Veneti, Vienna, Austria; Co-published by A Škerbinc, Boswell, Canada 1996, ISBN 0-96811236-0-0
15. O Belchevsky, A new look at classical mythology with the help of Slavic and Macedonian vocabularies, *Zbornik tretje mednarodne konference Staroselci v Evropi (Proceedings of the Third International Topical Conference Ancient Settlers of Europe)*, Jutro, Ljubljana 2005, 135-144; http://www.korenine.si/zborniki/zbornik05/belchevsky_myth.htm
16. O Belchevsky, A study of the origins, connections and meanings of the Indo-European words *reeka*, *ree*, *rea* (river) in language and mythology, *Zbornik tretje mednarodne konference Staroselci v Evropi (Proceedings of the Third International Topical Conference Ancient*

- Settlers of Europe*), Jutro, Ljubljana 2005, 145-158;
http://www.korenine.si/zborniki/zbornik05/belchevsky_rea.htm
17. J Skulj, Y-Chromosome frequencies and the implications on the theories relating to the origin and settlement of Finno-Ugric, proto-Hungarian and Slavic populations, *Zbornik pete mednarodne konference Izvor Evropejcev (Proceedings of the fifth international topical conference Origin of Europeans)*, Jutro, Ljubljana 2007, 27-42;
<http://www.korenine.si/zborniki/zbornik07/skulj07.pdf>
 18. A Perdih, Vplivi zadnje poledenitve na praprebivalstvo Evrope (The influence of the Last Glacial Maximum on the ancient settlers of Europe), *Zbornik posveta Praprebivalstvo na tleh Srednje Evrope (Proceedings of the conference Ancient Settlers of Central Europe)*, Jutro, Ljubljana 2003, 41-50; <http://www.korenine.si/zborniki/zbornik02/perdih02.htm>
 19. P Jandaček, L Arko, Linguistic connections between Basques and Slavs (Veneti) in antiquity. *Zbornik prve mednarodne konference Veneti v etnogenezi srednjeevropskega prebivalstva (Proceedings of the First International Topical Conference The Veneti within the Ethnogenesis of the Central-European Population)*, Jutro, Ljubljana 2002, 151-166;
http://www.korenine.si/zborniki/zbornik01/htm/jandacek_linguistic.htm
 20. P Jandaček, Equipment of Ötzi in Basque and Slavic, *Zbornik posveta Praprebivalstvo na tleh Srednje Evrope (Proceedings of the conference Ancient Settlers of Central Europe)*, Jutro, Ljubljana 2003, 17-20; <http://www.korenine.si/zborniki/zbornik02/jandacek02.htm>
 21. Hamel E., Vennemann T. Vaskonisch war die Ursprache des Kontinents. *Spektrum der Wissenschaft*, Mai 2002, 32-40.
 22. Hamel E., Foster P. Drei Viertel unserer Gene stammen von den Urbasken. *Spektrum der Wissenschaft*, Mai 2002, 41-44.
 23. E W Hill, M A Jobling, D G Bradley, Y-chromosome variation and Irish origins, *Nature*, 2000, 404, 351
 24. F Villar, *Indoeuropeos y no indoeuropeos en la Hispania prerromana*, Salamanca 2000
 25. F Villar, *La complessità dei livelli di stratificazione indoeuropea nell'Europa occidentale*, in G. Bocchi e M. Ceruti (edd.), *Le radici prime dell'Europa. Gli intrecci genetici, linguistici, storici*, Bruno Mondadori, Milano 2001, pp. 209-234.
 26. A Arnaiz-Villena, K Dimitroski, A Pacho, J Moscoso, E Gómez-Casado, C Silvera-Redondo, P Varela, M Blagoevska, V Zdravkovska, J Martin, HLA genes in Macedonians and the sub-Saharan origin of the Greeks, *Tissue Antigens* 2001, 57, 118-127; cf.:
<http://www.makedonika.org/processpaid.aspcontentid=ti.2001.pdf>
 27. A Perdih, Študijam o našem izvoru na rob (On the origin of Slovenes), *Tretji dan*, 2000 (2), XXIX (261), 90-97, reprinted in: *V nova obzorja z Veneti v Evropi 2000*, I. Tomažič, ed., Editiones Veneti, Wien, Ljubljana 2000, pp. 102-111; with some additions in:
<http://www.veneti.info/sl/articles/critical/265-on-the-origin-of-slovenes>
 28. M Alinei, *Origini delle lingue d'Europa*, Il Mulino, Bologna 1996, 2000
 29. M Budja, Who are the Europeans? *Zbornik pete mednarodne konference Izvor Evropejcev (Proceedings of the fifth international topical conference Origin of Europeans)*, Jutro, Ljubljana 2007, 7-26; <http://www.korenine.si/zborniki/zbornik07/budja07.pdf>
 30. J Skulj, J C Sharda, S Sonina, R Narale, Indo-Aryan and Slavic linguistic and genetic affinities predate the origin of cereal farming, *Zbornik šeste mednarodne konference Izvor Evropejcev (Proceedings of the sixth international topical conference Origin of Europeans)*, Jutro, Ljubljana 2008, 5-39; http://www.korenine.si/zborniki/zbornik08/indo_aryan.pdf
 31. S Sahoo, A Singh, G Himabindu, J Banerjee, T Sitalaximi, S Gaikwad, R Trivedi, P Endicott, T Kivisild, M Metspalu, R Villems, VK Kashyap, A prehistory of Indian Y chromosomes:

- Evaluating demic diffusion scenarios. *Proc. Natl. Acad. Sci.* **2006**, *103*, 843-848;
<http://www.pnas.org/content/103/4/843.full>
32. T Watkins, Neolithisation in southwest Asia - the path to modernity, *Documenta Praehistorica*, **2006**, *33*, 71-88; <http://arheologija.ff.uni-lj.si/documenta/pdf33/watkins33.pdf>
 33. D W Bailey, *Balkan Prehistory*, Routledge, London, New York 2000
 34. M Nowak, Transformations in East-Central Europe from 6000 to 3000 BC: local vs. foreign patterns, *Documenta Praehistorica*, **2006**, *33*, 143-158; <http://arheologija.ff.uni-lj.si/documenta/pdf33/nowak33.pdf>
 35. V Laitinen, P Lahermo, P Sistonen, M-L Savontaus, Y-Chromosomal Diversity Suggests that Baltic Males Share Common Finno-Ugric-Speaking Forefathers, *Human Heredity*, **2002**, *53*: 68-78
 36. H Popowska-Taborska, *Zgodnja zgodovina Slovanov v luči njihovega jezika*, Založba ZRC, Ljubljana 2005
 37. M Alinei, *Etrusco: una forma archaico di unghrese*, Il Mulino, Milano-Bologna 2003
 38. L Vuga, *Megalitski jeziki, (Megalithic languages)*, Jutro, Ljubljana 2004
 39. J Diamond, P Bellwood, Farmers and Their Languages: The First Expansions, *Science* **2003**, *300*, 597-603